

خلاصہ تاریخ ادبیات و سبک شناسی

علوم و فنون ادبی دہم

کل کتاب

Kanoonir_e

Kanoonir_12e

❖ قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

- مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی
- عمده‌ترین مرکز فرهنگی در زمان سامانیان: بخارا
- امیران سامانی شاعران و مترجمان را تشویق می‌کردند و تیرگی این درخشش با به سلطنت رسیدن غزنویان
- قرن چهارم: دوران غلبه، رواج، حفظ و ارائه آداب و رسوم ملی - پایه‌گذاری حماسه‌های ملی به زبان فارسی - دوره طلایی با شکوفایی روح ایرانی
- قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم: ترقی در همه زمینه‌های علمی
- ورود اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید از راه ترجمه متون عربی به زبان فارسی
- نوشتن آثار به زبان عربی برای جذب خواننده‌های بیشتر

➤ ویژگی‌های شعر قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

➤ سادگی فکر و روانی کلام

➤ توجه به **واقعیات بیرونی** و بیان مفاهیم ذهنی در

محدوده تعالیم کلی اخلاق

➤ به کارگیری توصیفات، تشبیه و استعاره

➤ رواج حماسه، مدح، غنا

➤ اوج‌گیری شعر حماسی با **شاهنامه فردوسی**

➤ **مدیحه سرایی** که از آغاز به پیروی از شعر عربی

رواج پیدا کرده بود جایگاه خود را پیدا کرد

➤ استحکام یافتن شعر غنایی با دو شاعر مشهور

رودکی و شهید بلخی

❖ درس پنجم: زبان و ادبیات پیش از اسلام

❖ **زبان فارسی (پارسی):** زبان ایرانیان پیش از اسلام، ریشه

زبان امروز ایران

❖ کتاب **اوستا** در دوره ساسانی به نگارش درآمد.

❖ **گروه زبان‌های ایرانی:** زبان‌هایی که در ایران و مناطق

همجوار از روزگار قدیم متداول بوده.

❖ **زبان‌های ایرانی:**

❖ **فارسی باستان:**

➤ دوره هخامنشیان (۵۵۹ تا ۳۳۰ ق.م)

➤ فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی به خط میخی

❖ **فارسی میانه** (۳۰۰ ق.م تا ۷۰۰ م)

➤ **پارتی:**

➤ اشکانیان و اوایل دوره ساسانی

➤ شمال و شمال شرقی ایران

➤ پهلوی:

- زبان رسمی دوره ساسانی
- متعلق به ناحیه پارسی
- فارسی میانه نیز نامیده شده.
- آثار دینی زرتشتی
- کلیله و دمنه، هزار و یک شب

❖ فارسی نو:

- پس از ورود به اسلام به ایران
- فارسی دری نیز نامیده شده.
- پذیرش الفبای خط عربی
- این زبان به مفهوم واقعی خود همزمان با طاهریان
- پدید آمد.
- نخست در مشرق شمال شرقی ایران

❖ درس ششم: شکل گیری و گسترش زبان و ادبیات فارسی

❖ مراحل خط فارسی:

خط های الفبایی میخی، اوستایی، پهلوی و خط فارسی
امروزی

❖ سه قرن نخست هجری:

➤ تداوم فعالیت های علمی و ادبی و تالیف آثار به سه زبان

فارسی، عربی و پهلوی

➤ تاکید یعقوب صفاری بر زبان فارسی دری با به رسمیت

شناختن آن در قلمرو خود

➤ رشد زبان فارسی در دوران سامانی، آل بویه و حکومت

کوچکتر

➤ ایجاد شعر اندرزی در این دوره و پختگی آن در دوره

سلجوقی. کسایی مروزی قصیده تمام و کمالی بر این

موضوع سرود و ناصر خسرو راهش را ادامه داد.

➤ آغاز داستان سرایی، قصه پردازي آوردن حکایت ها و

امثال در شعر این دوره

❖ ویژگی‌های نثر قرن چهارم و نیمه قرن پنجم

- ساده و روان
- موضوع‌های حماسی، ملی، تاریخی
- هنوز آوردن اصطلاحات علمی و اشعار و امثال در آن رایج نشده.

❖ سه نمونه از آثار نثر این دوره:

- شاهنامه ابومنصوری (سال ۳۴۶ قمری) - توسط عده‌ای از دانشوران خراسان
- ترجمه تفسیر طبری: اصل تفسیر را محمد بن جریر طبری به زبان عربی نوشته.
- تاریخ بلعمی: ترجمه فارسی کتاب تاریخ الرسل و الملوک از طبری توسط ابوعلی بلعمی به دستور منصور بن نوح سامانی

❖ درس هفتم: سبک شناسی سبک خراسانی

❖ **سبک:** شیوهی خاص یک اثر یا آثار ادبی
❖ شیوه بیان هر نویسنده یا شاعر، سبک شخصی اوست.

❖ طبقه بندی سبک‌های شعری طبق نظریه‌ی ارسطو:

➤ نام شاعر یا نویسنده

➤ زمان و دوره‌ی اثر

➤ موضوع و نوع

➤ محیط جغرافیایی

➤ مخاطب

➤ هدف

➤ قلمرو دانشی

رمز پیشنهادی: موضوع هدف دانش جغرافیا و نام مخاطب
همزمان هستند.

Kanoonir_12e

❖ تقسیم‌بندی محمدتقی بهار از سبک‌ها:

➤ ۱. شعر:

- سبک خراسانی یا ترکستانی (آغاز شعر فارسی تا قرن ششم)
- سبک عراقی (قرن ششم تا قرن دهم)
- سبک هندی: (قرن دهم تا قرن سیزدهم)
- دوره بازگشت: (طول قرن سیزدهم)
- دوره مشروطه
- دوره معاصر

➤ ۲. نثر

- دوره سامانی (۳۰۰ تا ۴۵۰ هجری قمری)
- دوره غزنوی و سلجوقی اول (۴۵۰ تا ۵۵۰ هجری قمری)
- دوره سلجوقی دوم و خوارزمشاهیان، نثر فنی (۵۵۰ تا ۶۱۶ هجری قمری)

Kanoonir_e

- سبک عراقی، نثر مصنوع (۶۰۰ تا ۱۲۰۰ هجری قمری)
- دوره بازگشت ادبی (۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ هجری قمری)
- دوره ساده‌نویسی (۱۳۰۰ هجری قمری تا امروز)

❖ ویژگی‌های شعر سبک خراسانی:

نخستین آثار نظم فارسی بعد از اسلام، ابتدا در سیستان سپس در خراسان بزرگ نام دیگر آن: سبک سامانی تقسیم به سه دوره: سامانی، غزنوی و سلجوقی شاعران معروف این دوره: رودکی، فردوسی، ناصر خسرو

❖ ویژگی‌های زبانی

- سادگی زبان شعر
- کمی لغات عربی و لغات بیگانه
- تفاوت تلفظ برخی لغات
- کهنه بودن بخشی از لغات
- استفاده از دو نشانه برای یک متمم

Kanoonir_12e

❖ ویژگی‌های ادبی:

- قالب عمده این دوره: قصیده
- شکل‌گیری مسمط و ترجیع‌بند و مثنوی و غزل
- استفاده‌ی معتدل از آرایه‌های ادبی
- قافیه و ردیف ساده
- استفاده از تشبیه حسی در توصیف پدیده‌ها

❖ ویژگی‌های فکری:

- غلبه روی شادی و نشاط
- واقع‌گرایی
- معشوق عمدتاً زمینی
- روح حماسه
- سادگی اشعار اندرزگونه
- مضمون عمده: حماسه، مدح، اندرز
- سادگی فکر و کلام

❖ ویژگی‌های نثر دوره‌ی اول:

❖ دوره سامانی:

- ایجاز و اختصار در لفظ و معنا
- تکرار فعل یا اسم به ضرورت معنی
- کوتاهی جملات
- استفاده از لغات کم کاربرد فارسی
- بهره‌گیری کمتر از لغات عربی
- افزایش کاربرد نشانه‌های جمع فارسی بر جمع عربی
- محتوای بیشتر علمی
- موضوعات دیگر: حماسه، تاریخ و دین
- نمونه‌ها:

ترجمه‌ی تفسیر طبری، تاریخ بلعمی، التفهیم، شاهنامه
ابومنصوری

Kanoonir_12e

❖ زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم

✓ عوامل مهم پیشرفت و گسترش زبان و ادب فارسی از قرن سوم تا میانه‌ی قرن پنجم:

- گرایش شاهان به جلب عالمان و ادیبان به دربار
- لشکرکشی‌ها و فتوحات غزنویان
- توسعه مدارس و مراکز تعلیم

❖ ویژگی‌های شعر این دوره:

- گسترش فارسی دری و آموزش آن با کلمات و لغات نواحی مرکزی و غربی ایران
- در آمیختن زبان فارسی با لغات عربی
- آمیختگی زبان فارسی با واژه‌ها، نام‌ها و لقب‌های غیر رایج در عصر غزنوی و سلجوقی
- تحصیل علوم دینی و ادبی در آن عهد: آشنایی با زبان عربی

Kanoonir_12e

➤ نشر و گسترش زبان فارسی در **هندوستان** و آسیای
صغیر و مقدس شناخته شدن این زبان میان هندوان
➤ حدود نیمه دوم قرن پنجم و آغاز قرن ششم، شعر
فارسی همچنان **تحت تاثیر سبک دوره‌ی سامانی و**
غزنوی بود.

➤ موضوع قابل توجه در نیمه‌ی دوم قرن ششم: سرودن
غزل‌های لطیف و زیبا

➤ **تلاش انوری** و همسنگان او در آوردن مضامین دقیق
در غزل

➤ **تلاش شاعران خراسان و سیستان و آذربایجان** برای
متمایز ساختن سبک شعر از سایر نواحی

➤ **تاثیر حوزه ادبی فارسی و نواحی مرکزی (عراق عجم)**
در شکل‌گیری شیوه‌ی خاص شعر فارسی

➤ **از جمله عبدالرزاق اصفهانی:** تجدید سبک فارسی

Kanoonir_e

➤ تنوع سبک گویندگی و موضوع شعر:
همچون: مدح، هجو، طنز، و وعظ و حکمت، داستان سرایی،
تغزل و حماسه

➤ تاثیر پذیری برخی شاعران از ادبیات عرب و مضامین
آن

➤ پرهیز برخی شاعران از مدح شاهان و انتساب به دربار
مثل ناصر خسرو

➤ تحول روحی و معنوی سنایی: روی آوردن بسیاری از
شاعران به تصوف و عرفان

➤ خروج شعر از دربار و ورود به خانقاه:

✓ گسترش دامنه‌ی موضوعات

✓ افزایش سادگی بیان، قدرت عواطف و افکار و اندیشه‌ها

✓ خانقاه‌ها به عنوان پشتیبانان و پناهگاه‌های شعر پارسی

Kanoonir_12e

➤ از دیگر موضوعات شعر این دوره: اندیشه‌های دینی، بدینی نسبت به دنیا و بریدن از آن، شکایت از روزگار طرح نابسامانی‌های اجتماعی

❖ ویژگی‌های نثر این دوره:

❖ از مهمترین دوره‌های کمال و گسترش نثر پارسی
❖ رواج تالیف کتاب‌های علمی، کمال نثر ساده و رواج **نثر مصنوع**

❖ توجه نویسندگان به فارسی نویسی به دلیل:
✓ گسترش عرفان و تصوف
✓ شکل‌گیری دوره‌ی سلجوقی و به‌کارگیری دبیران در خراسان و عراق

Kanoonir_e

❖ **نثر موزون** که در آن سجع به کار گرفته می‌شود.

❖ شکل‌گیری نثر مصنوع پس از نثر مصنوع که در آن آرایه‌های ادبی فراوان، امثال و اشعار گوناگون و اصطلاحات علمی کاربرد دارد.

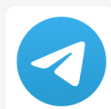
❖ **نخستین نمونه‌ی نثر مصنوع:**

✓ کتاب **کليلة و دمنه** از ابوالمعالی نصرالله منشی است.

✓ نثر مصنوع از اوایل قرن ۶ آغاز شده در اواخر قرن ۶ و قرن هفتم کمال رسید.

Kanoonir_12e

Kanoonir_e

❖ درس نهم: سبک و سبک شناسی سبک عراقی

❖ شکوفاترین دوره‌ی زبان و ادب فارسی

❖ ویژگی‌های زبانی:

➤ فراوانی لغات و ترکیبات عربی

➤ از میان رفتن لغات مهجور فارسی

➤ فراوانی ترکیبات نو

➤ کاهش سادگی و روانی کلام

➤ ورود لغات ترکی و مغولی

❖ ویژگی‌های ادبی:

➤ رواج قالب‌های غزل و مثنوی

➤ رواج داستان سرایی و منظومه‌های داستانی

➤ خوش آهنگ‌تر شدن اوزان شعری

➤ توجه بیشتر به آرایه‌های ادبی

➤ به کارگیری ردیف‌های فعلی و اسمی دشوار

Kanoonir_12e

❖ ویژگی‌های فکری:

- گسترش عرفان و تصوف
- فراوانی زهد ستایی، وعظ و اندرز
- فاصله گرفتن غزل از عشق زمینی
- رواج هجو و هزل
- رواج حس دینی
- درون‌گرایی
- رواج مفاخره، شکایت و انتقاد اجتماعی

❖ ویژگی‌های نثر دوره‌ی دوم:

- کاهش سادگی و روانی
- کاربرد فراوان الفاظ پیچیده و صناعات ادبی: دشوارتر شدن فهم آن
- کاربرد آرایه‌های ادبی

- حذف افعال به قرینه
- کاربرد لغات مهجور عربی، ترکی و مغولی و اصطلاحات علمی و فنی
- رواج نثر داستانی، تمثیلی و عرفانی
- آوردن مترادف‌ها و توصیف‌های فراوان (اطناب)
- استفاده از ترکیبات دشوار

➤ نمونه‌های این نثر:

- چهار مقاله‌ی نظامی عروضی
- مقامات حمیدی
- کلیله و دمنه

نویسنده: نازنین قاسمی
رتبه 2 کنکور سراسری

Kanoonir_12e